

Filmanalyse

Hvordan kan man anvende film til at sige noget om fortiden? Hvad er formålet med filmanalyser i historie? Hvad går en historiefaglig filmanalyse ud på?

Lige siden den første film så dagens lys i 1894, har historikerne haft filmmediet som endnu et kildemateriale at undersøge fortiden med. Særligt har films forhold til den historiske virkelighed været i fokus. Filmmediet er så stærkt et medie, at vores bevidsthed tror, at vi med filmens billeder og lyd får serveret den faktiske, historiske virkelighed. Derfor ender historiske spillefilm og serier ofte i kritikernes skudlinje, når de får premiere. Indædt diskuteres det, i hvor høj grad filmenes historiske hændelser og perioder gengives tro mod den historiske virkelighed.

Der diskuteres også, om historiske spillefilm overhovedet skal gengive historiske begivenheder 1:1. Og særligt historikere diskuterer, om det reelt er muligt at gengive en yderst kompleks fortid troværdigt, når film som oftest blot kører i ét handlingsspor med et begrænset antal karakterer – fx den gode mod de onde.

EKSEMPEL | FILMMEDIET – OG DEN KOLLEKTIVE ERINDRING

"Vi har masser af eksempler på, at fiktive gengivelser af begivenheder og personer står stærkere i folks erindring end de faktiske begivenheder. 'Matador' er for mange et mere virkeligt billede af besættelsen, end noget historisk værk nogensinde har været."

Kilde: Historiker Bo Lidegaard, Politiken den 12. september, 2016



Tante Møghe og Misse i et ublidt møde med en tysker. | Rolf Konow/Ritzau Scanpix

TEORI | ROBERT A. ROSENSTONE OG HAYDEN WHITE

Robert A. Rosenstone (1936-)

Den amerikanske historiker Robert A. Rosenstone mener at have fundet seks karakteristika i film, spillefilm og dokumentarfilm, der alle viser, hvordan filmmediets stærke virkemidler er med til forme vores opfattelser af verden:

1. Film fortæller historien som én historiefortælling.
2. Film insisterer på at gengive fortiden som fortællinger om individer.
3. Film giver os historien som en fortælling om en afsluttet og forenklet fortid.
4. Film emotionaliserer, tilpasser og dramatiserer historien.
5. Filmen viser historien som én proces.
6. Film giver os et entydigt billede af fortiden.

Hayden White (1928-2018)

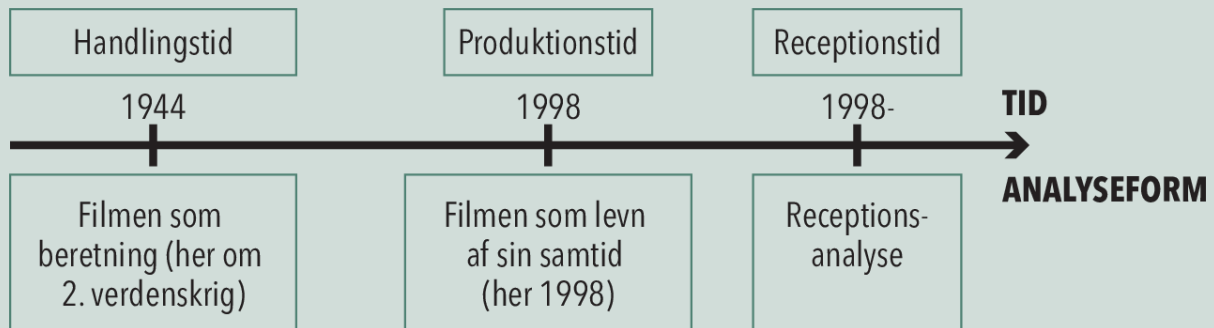
Den amerikanske historiker Hayden White har anvendt begrebet *historiophoty* (historie i billeder) til at beskrive, hvordan visuelle billeder og film effektivt påvirker vores historieopfattelse. Hayden White fremfører, at *historiophoty* står i kontrast til *historiografi* (historie i sprog og skriftlige diskurser) som medskabere af vores historieopfattelse.

METODE | FILMANALYSENS GRUNDTRIN

Film kan undersøges og analyseres historiefagligt på mange leder og kanter. Herunder et forslag til en basal filmanalyse, når film behandles som historisk materiale.

Trin 1: Afklar filmens tider

Hvad er filmens handlingstid, produktionstid og receptionstid?



Handlingstid

Handlingen i en film er altid henlagt til ét eller flere specifikke tidspunkter. Det kan fx være en film, der udspiller sig under 2. verdenskrig. I en spillefilm som *Saving Privat Ryan* er handlingen, og dermed handlingstiden, henlagt til tiden omkring D-dag i 1944.

Produktionstid

Produktionstiden er den samtid, filmen er produceret i. Filmen *Saving Private Ryan* er fx produceret i 1998, og produktionstiden kan dermed fastsættes til året 1998.

Receptionstid

Publikum og anmelderes modtagelse af filmen ved offentliggørelsen eller senere.

Trin 2: Beretningsanalyse

Undersøg, hvad filmen handler om

Hvis man vil undersøge, hvad filmen handler om, dvs. hvad filmen historisk beretter, så kan man tage udgangspunkt i nedenstående beretningsanalyse. Her retter man fokus på den fortid, som filmfortællingen handler om.

- **Hvilken filmgenre?**
Undersøg, om det er en spillefilm eller dokumentarfilm, eller en helt tredje filmgenre, du undersøger.
- **Hvilken handlingstid?**
Undersøg, hvornår og hvor filmens handling udspiller sig.
- **Hvad går handlingen ud på?**
Her skitseres handling og handlingsforløb med sekvensnedslag i filmen via tidskoder (fx 00:12:13).
- **Hvilke karakterer?**
Med karakter forstås de personlighedstræk der kendetegner filmens hoved- og bipersoner. Valget af karakterer, dvs. fremstillingen af filmens personer, siger meget om den fortolkning instruktøren vil formidle.
- **Hvordan er filmen opbygget?**
Her er berettermodellen (model over filmens spændingskurve) et godt redskab i forhold til at kaste lys over filmens opbygning med anslag, 'point of no return', klimaks og udtoning.
- **Hvad er filmens tema og budskab?**
Her undersøges hvilket (evt. moralsk) budskab, der er det gennemgående i filmen.
- **Hvad er filmens tendens?**
Mange film har en udtalt tendens eller holdning, der går gennem filmen som en rød tråd. Det kan være en politisk holdning, eller det kan være sympati/antisympati mod personer eller organisationer. En tendens kan bl.a. identificeres ved, at man ser på de elementer og oplysninger, der er særligt fremhævede i filmen. Hvordan vægter og prioriterer filmen sit tema? Man kan evt. sammenligne med andre film eller materialer om emnet.
- **Hvilken synsvinkel?**
Er nært knyttet til filmens tendens. Fra hvilken vinkel opleves/fortælles handlingen? I filmen *Das Boot (1981)* opleves handlingen eksempelvis gennem en tysk ubådsbesætning, og man ender som seer med at fatte sympati med besætningen, mens englænderne bomber løs på dem.

Trin 3: Levnsanalyse

Undersøg, hvordan filmen kan anvendes som et levn – fokus på film som produkter af deres samtid

Som historisk kilde kan film anvendes på flere måder, afhængigt af den historiske problemstilling man arbejder med. Film kan oplagt anvendes som kilde til den historiske fortid, der skildres, fx en krig, en revolution, en mentalitet eller en berømt personligheds liv.

Men i mange tilfælde vil det måske være mere interessant at undersøge **filmens som et historisk levn** ved hjælp af en levnsanalyse. Da bruger man filmen til at undersøge den samtid, den blev til i (**ophavssituationen**), dvs. den mentalitet, diskurs, tendens eller holdning, filmen repræsenterer i sin gengivelse af fortiden. Dermed fokuseres på filmproduktionens samtid (**filmens historiske kontekst**) som styrende ramme for filmen.

Med udgangspunkt i beretningsanalysen kan man fokusere på de tilvalg/fravalg, som filmproducenterne har foretaget i forhold til karakterer, fortælling, steder, filmiske virkemidler og tidsafgrænsning. Det siger alt sammen noget om den fortolkning, som filmskaberne (det kan være instruktør, producent og manuskriptforfatter tilsammen) vil formidle. I levnsanalysen finder man altså belæg for, hvordan filmens produktionstid afspejles i filmen, fordi man analyserer sig frem til den historiske kontekst for tilblivelsen af filmen, de bagvedliggende motiver, budskaber og evt. kulturelle værdier hos filmskaberne.

Trin 4: Receptionsanalyse

Hvordan er filmen blevet modtaget?

I en receptionsanalyse undersøger man, hvordan film modtages af publikum, enten ved offentliggørelsen eller senere. Her er det altså ikke selve filmen, man undersøger, men fx anmeldelser i aviser og meningsdanneres diskussioner om filmen. Her kan det være oplagt at supplere filmanalysen med erindringshistoriske analyser, der kan undersøge, hvordan én film er blevet opfattet forskelligt gennem et længere tidsrum.

Trin 5: Historiefaglig brugbarhed

Her tages stilling til hvordan man anvender filmen som kilde. Hvilke spørgsmål er filmen egnet til at besvare? Det kan være, at dens gengivelse af fortiden er så tendentiøs eller utroværdig at der vil være bedre at bruge den som levn fra dens produktionstid fremfor at anvende den som beretning.

METODE | FILMANALYTISKE BEGREBER I HISTORIEFAGET

Metodiske begreber til filmanalyse i historie	Spørgsmål	Anvendelse
Beretningsanalyse	Hvordan skildrer filmen fortiden?	Man anvender filmen (kilden) som en beretning, når man bruger den til at sige noget om den fortid, som filmen skildrer. Via beretningsanalysen finder man frem til filmens måde at fortolke fortiden på. Fx beretter filmserien <i>The Crown</i> (2017-) om det engelske kongehus historie i moderne tid.
Levnsanalyse	Hvad er filmens samtid (produktionstiden) og filmselskabernes forestillinger, holdninger og motiver?	Når man anvender en film som levn, fokuserer man på filmens produktionstid. I hvilket miljø blev selve filmen til i? Hvem skabte den? Med hvilket formål og budskab? Som levn siger filmen dermed noget om filmens egen samtid. Filmen <i>Martin Luther</i> fra 2003 kan fx anvendes til at analysere de kulturelle værdier, instruktøren ønsker at udbrede og fastholde i sin egen samtid.
Receptionsanalyse	Hvordan er filmen blevet modtaget og kritiseret ved premieren – og gennem tiden?	Eksempelvis kan den meget kritiske modtagelse af filmen <i>1864</i> (fra 2014) give anledning til en receptionsanalyse. Hvorfor vakte denne serie og film så stærke følelser?
Komparativ analyse	Hvordan og hvorfor skildres de samme begivenheder, personer og epoker forskelligt gennem tiden i forskellige film?	Vietnamkrigen er skildret meget forskelligt på film. I starten af Vietnam-krigen ramte filmen <i>The Green Berets</i> (1968) biograferne verden over. Filmen forherliger og legitimerer USA's tilstedeværelse i Vietnam. I årene efter krigen afspejlede filmen <i>Platoon</i> (1986) en kritik af USA's engagement i Vietnamkrigen. Ved at sammenligne de to film (i en komparativ analyse) kan man både opnå indsigt i filmenes forskellige fortidsfortolkninger (beretningsslutning) og eller filmproduktionens samtid (levnsslutning) samt modtagelsen af filmene (receptionsanalyse).
Erindringshistorisk analyse	Hvordan er et særligt område eller felt (fx besættelsestiden) blevet erindret i diverse film?	Den erindringshistoriske analyse går ud på at undersøge, hvordan fortiden konstrueres og iscenesættes på baggrund af interesser i nutiden. Vil man undersøge, hvordan besættelsestiden herhjemme erindres umiddelbart efter 2. Verdenskrig og op til i dag, kan man analysere filmene <i>Danmark i lænker</i> (1945) og <i>Under Sandet</i> (2015). I filmen <i>Danmark i lænker</i> sammenlignes tyskerne fx med fnatmider, mens helten i <i>Under sandet</i> er en tysk soldat.
Repræsentativitets-analyse	I hvor høj grad er filmen – herunder sammensætningen af de karakterer, der optræder i filmen samt filmens miljøskildring – repræsentative for den tid filmen gengiver?	En krigsscene fra filmen <i>Kingdom of Heaven</i> (2005) kan illustrere kampen mellem kristne korstogskrigere og arabisk-muslimske hærenheder. Men hvor repræsentativ er situationen?